

רבי יוסי בן חלפתא - פשר אמירתו בדבר עלייתו לדוכן

מו"ר הרב יונה דברת

ו. ר' יוסי משביי בבל
ז. המחלוקת על בני רכב
ח. תירוץ החתם סופר ודחייתו
סיום

א. אמירתו של ר' יוסי
ב. הקושיות על דברי ר' יוסי
ג. תירוצים שנאמרו
ד. ההסבר
ה. שורשיו של ר' יוסי

א. אמירתו של ר' יוסי

פרק טז במסכת שבת, "כל כתבי", עוסק בהלכות ההתנהגות במקרה של שריפה בשבת. הפרק פותח ב"כל כתבי הקדש מצילין". נושא המשנה השלישית (ק"ו, ב) הוא הצלת מזון לשלוש סעודות השבת. מתוך כך מובאים מאמרים בדבר הערך הנכון של המעשים בשבת, בכיבודה ועינוגה¹, החל ב"כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול" וכו', ועוד. בהמשך המאמרים הובא מאמר משמו של ר' יוסי: "אמר רבי יוחנן משום ר' יוסי, יהי חלקי מאוכלי שלוש סעודות בשבת", ומתוך כך משמיעים עוד מאמרים של ר' יוסי בנושאים נוספים בלשון: "יהי חלקי מ...". מתוך שסודרו יחד מאמרי ר' יוסי על דבר משאלות לבו, מובאים דברים שסיפר על חסידות הנהגותיו (כי תורה היא ולימוד היא צריכה), כגון: "נטעתי חמישה ארזים...", ו"מימי לא קריתי לאשתי-אשתי...", ועוד אמירות בלשון: "מימי לא...", ובהם (שם ק"ח, ב):

ואמר רבי יוסי: מימי לא עברתי על דברי חברי. יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן - אני עולה.

1. ראה שם ק"ח, א ואילך.

ב. הקושיות על דברי ר' יוסי

אמירה זו מעוררת שאלות ותמיהות, והן:

- א** משמע מדבריו של ר' יוסי שיש דבר מיוחד ושונה בהתנהגותו מסדר חיים רגיל, כלומר יש רבותא בכך. זה פשוט שעלייתו לדוכן ככהן, כשבאמת הוא ישראל, הינה התנהגות מיוחדת וחריגה, שהרי התורה ציוותה רק את הכהנים לברך את ישראל, ולא נצטוו ישראל על כך, ומשתמע שעשה דבר של רבותא בשונה ובניגוד למקובל ולנכון, כלומר עבר על איסור בעשייתו מה שלא נצטווה עליו. בזה קשה: וכי מותר לעבור איסור מפני רצון חבריו? וחבריו עצמם, מדוע ר' יוסי מייחס להם אפשרות לומר לחברם לעשות דבר אסור?
- ב** אמירתו בדבר יחוסו שאינו כהן נאמרה בלשון: יודע אני **בעצמי** שאיני כהן. מה צורך במילה **בעצמי**, יאמר: יודע אני שאיני כהן?
- ג** ממילא, בהתאם ללשונו של ר' יוסי מובן שחבריו אומרים לו שהוא כן כהן, וממילא הוא נוהג ככל הכהנים בכל עניין: נושא כפיו, אוכל תרומה, פטור מפדיון פטר רחם וכיו"ב. אבל הוא שם בפיהם את האמירה "עלה לדוכן" ולא "אתה כהן". וזה תמוה!
- ד** מבחינת המציאות, איך לפתע יאמרו לו דבר שלא היה קיים באבותיו, וכי הם יודעים טוב ממנו את יחוסו? או: איך נודע להם בפתע שהוא כהן?
- ה** תוספות (שם ד"ה אילו) מקשים: "לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל". כל האחרונים העוסקים במאמר זה, ובראשם דרכי משה, תמהים: הרי בפירוש נאמר², שזר הנושא את כפיו עובר בעשה!
- ו** גם אם נאמר שאין לר' יוסי איסור לעלות לדוכן, מה רצו חבריו להשיג בעלייתו זו? אם רצונם שהוא יברכם - שיעשה כן בלי עלייה לדוכן, שהרי אין שום מעלה בהתייצבותו על הדוכן כשאינו כהן!
- ז** אמירתו של ר' יוסי היא אחת מאלו שמספרת את הנהגותיו הטובות (כדי ללמד אורחות חיים לישראל), מה בא ר' יוסי ללמדנו בהנהגה זו? האם הוא רוצה להוכיח את מידת הוקרתו וידידותו לחבריו בלי גבול? וכי מפני כך יבטל את דעתו האישית ואת בינתו?
- אכן נבוכים בכך רבותינו, בגין הצורך לבאר את הצדדים השונים של דברי המאמר. שהרי יש בזה קושי ממה נפשך: אם צודק ר"י בתוספות שאין בכך איסור - במה

2. ראה כתובות כד, ב.

משתבח ר' יוסי, הרי זה פשוט שרשאי לעשות כן, ואין רבותא בקבלו את דברי חבריו. ואם נמצא שאכן יש איסור בדבר, עומדות שוב השאלות דלעיל!

ג. תירוצים שנאמרו

רבים מושכים בעט סופרים ליישב את הַתְּהִיּוֹת, אך רק במקצת.

על דברי השולחן ערוך והרמ"א (אורח חיים סימן קכח סעיף א): 'אין נשיאת כפים בפחות מעשרה, והכהנים מהמניין. ואין לזר לישא כפיו (אפילו עם כהנים אחרים)', כתב המשנה ברורה (שם ס"ק 1) שאף לא אחת מכל הצעות ביאור המימרא מתקבלת למעשה³, ומזה משמע שלא מסתבר שכך ניתן להבין את דעת ר' יוסי ולהסיק ממנה הלכה למעשה, בהנחת כלל שהלכה כר' יוסי נגד כל אחד מחבריו, בניגוד למה שנקבע בעירובין (מו, ב).

נראה שצריך לבדוק ולהבין את משמעות הודעתו זו של ר' יוסי על דבר אורח חיים, אופיים וסגנונם, לא מהבחינה הידידותית גרידא, ולא כעניין של מחווה חברית, עד כדי ויתור על איזה שהוא פרט הלכתי; אלא כמתווה חיים לתורה שלמה של חבירת חבורת תורה, הכל על פי הלכה צרופה, שבכך יבוארו הן עצם אפשרות המעשה על ידי ר' יוסי, והן הבנת הביטויים שבדבריו.

ד. ההסבר

א. בכתובות בסוגית מעלין או אין מעלין ליוחסין של כהונה מידיעת התנהגות אחרת של אדם ככהן, בפרט של נשיאת כפיים, יש שקלא וטריא בדבר, ולא נפשטה הבעיה. באחד הנסיונות לפשוט את הבעיה נאמר בגמרא (כד, ב):

הלכתא מאי? אמר ליה: אנא מתניתא ידענא; דתניא, ר' יוסי אומר: גדולה חזקה, שנאמר (עזרא ב, סא) "ומבני הכהנים בני חביה בני הקוץ בני ברזילי אשר לקח מבנות ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם, אלה בקשו כתבם המתיהשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה, ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים". אמר להם: הרי אתם בחזקתכם, במה הייתם אוכלים בגולה? בקדשי הגבול, אף כאן בקדשי הגבול. ואי סלקא דעתך מעלין מנשיאות כפים ליוחסין, הני כיון דפרסי ידייהו אתי לאסוקינהו! שאני הכא, דריע חזקיהו, דאי לא תימא הכי, למאן דאמר מעלין מתרומה ליוחסין, כיון דאכלי בתרומה אתי לאסוקינהו! אלא לאו משום דריע חזקיהו. ואלא מאי גדולה חזקה? מעיקרא אכול בתרומה דרבנן, השתא אכול בתרומה דאורייתא. ואי בעית אימא: השתא נמי בתרומה דרבנן אכול, בתרומה דאורייתא לא אכול, וכי מסקינן מתרומה ליוחסין -

3. זה לשון המשנה ברורה שם: "ולדינא הסכימו האחרונים דאין לחלק בזה, ובכל גווני עובר בעשה".

בתרומה דאורייתא, בתרומה דרבנן לא מסקינן. ואלא מאי גדולה חזקה? דאף על גב דאיכא למיגזר משום תרומה דאורייתא - לא גזרינן.

וכך הוא פירוש רש"י (שם):

ליסוקינהו דהא ריע חזקיהו, שהרי הכל רואין שאר כהנים אוכלין קדשי המקדש והם אינן אוכלין, יש כאן היכר גדול שיש בהן צד פסול. אבל שאר בני אדם, כגון בזמן הזה, לעולם מעלין מנשיאות כפים ליוחסין.

דאי לא תימא הכי - דעל דא סמך שיש בהן היכר תרומה, נמי תקשי למאן דאמר מעלין מתרומה ליוחסין.

ואלא מאי גדולה חזקה - דקאמר ר' יוסי, למה לנו לחוש להשבית חזקתם, כי מה יש לחוש לבטלה?

בתרומה דרבנן - שהרי בגולה היו, שאין שם תרומה מן התורה, דכל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ כדאמרינן בקידושין.

ואיבעית אימא השתא נמי בתרומה דרבנן אכול - תרומת פירות האילן וירק.

דאורייתא - דגן תירוש ויצהר - לא אכול, ומשום הכי לא קשיא למאן דאמר מעלין מתרומה ליוחסין, דכי מסקינן ליוחסין מתרומה דאורייתא כו'.

דאיכא למיגזר משום תרומה דאורייתא - שהרי לארץ באו, ומצויה שם תרומה גמורה דאורייתא, מה שלא היה מצוי להם בגולה, ויש לחוש פן יאכילום בה.

גדולה חזקה - שאין בית דין יכולין להוציא דבר מחזקתו.

בקשו כתבם המתיחשים - שיהו כהנים כשרים, לפי שהתחתנו כהנים בגולה בגויי הארץ, וילדו להם בנים, כדכתיב בספר עזרא, והם חללים, הוצרכו הנולדים בגולה להתייחס כשעלו מן הגולה לשרת בבנין שני.

ויגואלו - נפסלו, מלשון לחם מגואל

התרשתא - הוא נחמיה בן חכליה, וכן כתוב בספר עזרא.

עד עמוד כהן לאורים וגו' - כאדם שאומר לחברו עד שיבוא המשיח, דאורים ותומים לא הוו במקדש שני, שנחסרו חמישה דברים כדאמרינן בסדר יומא.

מקדשי הקדשים - דוקא מקדשי המקדש פסלינהו, אבל תרומה שהיו רגילין בה בגולה לא אסר עלייהו, משום דהוחזקו בה.

קדשי הגבול - תרומה שהיא נוהגת בגבולין חוץ למקדש ולירושלים.

אף כאן בקדשי הגבול - ומדאמר רבי יוסי גדולה חזקה, שמע מינה נשיאות כפים נמי לא אסר עלייהו, שהרי הוחזקו בה בגבולין.

ואי סלקא דעתך כו' אתו לאסוקינהו - ומה הועילו בתקנתם.

שאני הכא - דליכא למיחדש

על פי המתבאר לעיל, יש לומר שר' יוסי היה מצאצאי אותם כהנים שלא מצאו כתבי ייחוסם, ושנשאו כפיהם, אך לא אכלו קדשים ולא עבדו במקדש. בזמן המקדש לא חששו לקלקול להעלות ליוחסין מנשיאת כפים, מפני ההיכר המבואר בסוגיא וכדלעיל. אבל עתה בדורו של ר' יוסי, אחר שחרב הבית ושוב אין היכר, אין לכהנים לשאת כפיהם כי חוששים שיבואו לטעות שהם מיוחסים, כי הלכה היא שמעלין מנשיאות כפיים ליוחסין. זו הייתה דעתו של ר' יוסי בהלכה⁴.

בוודאות עמד ר' יוסי על משמר הלכות מדרגות הכהונה המיוחסת, שלא יטעו בו ובמשפחתו להעלותם ליוחסין שלא כדין, ולכן לא עלה לדוכן. זה פירוש דבריו: "יודע אני בעצמי שאיני כהן" וכו', כלומר: במה שנוגע לעצמי, אם אני כהן מיוחס בוודאות, אני יודע שאיני כהן מיוחס הראוי והרשאי לעלות לדוכן. על כן אין לי לאחוז בחזקה לעלות לדוכן, גם אם לא אעבוד במקדש (לכשיבנה במהרה), מפני שדעתי היא שמעלים מנשיאת כפים ליוחסין, והרי באמת אני מיוחס. אבל אם יאמרו לי חברי החולקים עליי **בהלכה**, שהם הרבים, שאין מעלין מנשיאת כפים ליוחסין, וממילא אין מקום לחשש קלקול בהעלאה ליוחסין - הייתי מקבל את דעתם להלכה, ומבטל דעתי כיחיד נגד דעת חברי הרבים, ועל אף החשש שלי שיעלוני ואת צאצאיי ליוחסין שלא כדין לא הייתי נוהג בדרך "ירא שמים יוצא ידי שניהם"⁵, ולא הייתי מחמיר על עצמי שלא לעלות לדוכן מחשש עתידי של עבודה פסולה במקדש שבה מכשולים שונים, אלא הייתי מקיים את הדין שהלכה כרבים, כיוון שכל כך גדול עניין זה באורח חיי "לא עברתי על דברי חבריי"⁶.

בזה מיושב הכל: לא מדובר כלל בדבר עבירה על איסור נשיאת כפים בזר; כנ"ל מובן הביטוי 'בעצמי'; גם מובן שחברי ר' יוסי רשאים, ואף חייבים, לומר את דעת התורה שלהם; והם אינם מבקשים ממנו לעשות שום איסור ולא שום מחווה; ומובן שאינם אומרים לו שהוא כהן בניגוד לדעתו, כי להם אין שום ידיעה יתירה על

4. הנה נודע מפורש שדעתו של ר' יוסי שמעלים מנשיאות כפיים ליוחסין, בגמרא סוכה (נא עמוד א):

ועבדי כהנים היו (רש"י: אותם המכים בחליל), דברי רבי מאיר, רבי יוסי (והוא התנא ר' יוסי בן חלפתא שהוא סתם ר' יוסי במשנה ובש"ס) אומר: משפחת בית פגרים ובית ציפרא מעמאום, היו משיאין לכהונה (רש"י: כהנים היו נושאים בנותיהן, שישראלים מיוחסין היו), רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: לוויים היו... בהא קא מיפלגי; דמר סבר: הכי הוה מעשה, ומר סבר: הכי הוה מעשה. למאי נפקא מינה? - למעלין מדוכן ליוחסין ולמעשר קא מיפלגי. מאן דאמר עבדים היו, קסבר: אין מעלין מדוכן ליוחסין, ולא למעשר. ומאן דאמר ישראל היו, קסבר: מעלין מדוכן ליוחסין, אבל לא למעשר. ומאן דאמר לויים היו, קסבר: מעלין מדוכן, בין ליוחסין בין למעשר.

5. ראה ברכות (לט, ב) ושבת (סא, א), על פי קהלת (ז, יח) : "ירא אלקים יצא את כולם".

6. ועוד רבותא יש בכך על פי מה שנקבע בגיטין (סז, א): אמר שמואל, אמר רבי: הלכה כרבי יוסי... אמר לפניו ר' שמעון ברבי: מאחר שר' מאיר וחנינא איש אונן חולקין על רבי יוסי, מה ראה רבי לומר הלכה כר' יוסי? אמר לו: שתוק, בני, שתוק, לא ראית את ר' יוסי, אילמלי ראיתו - נימוקו עמו; דתניא, איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים... ר' יוסי - נימוקו עמו...

ידיעתו, אלא שהם רק מבקשים ומורים לו לעלות לדוכן, שזהו הפרט הנדון. הם לא התכוונו לתת לו שום זכות יתירה של כהן מעבר למה שהחזיק בו עד כה. גם פשוט וברור שלא התכוון ר' יוסי לומר שכל מה שיאמרו לו חבריו לעשות יעשה, אף אם הוא דבר איסור, כי הוא והם חייבים בכבודו של מקום.

ה. שורשיו של ר' יוסי

עד כה הוצע הסבר זה כרעיון אפשרי לבאר בו סוגיא מופלאה זו, בהנחה שר' יוסי בן חלפתא היה מכוהני החזקה. אך אולי לא היה כן? נצא למצוא את עקבותיו של ר' יוסי בשורשי משפחתו.

א. בבראשית רבה (ויחי פרשה צח סימן ח) ובירושלמי (תענית פרק ד הלכה ב) נמסר לנו ייחוסו של ר' יוסי: "רבי יוסי בר חלפתא מן דיונדב בן רכב". מי הם משפחת הרכבים?

ב. הדבר נגלה בספר ירמיהו (פרק לה):

הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת ה' בְּיָמֵי יְהוֹשִׁיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר:
הַלֹּוֹךְ אֶל בַּיִת הַרְכָּבִים וְדַבְּרָתְ אוֹתָם וְהִבְאוֹתָם בַּיִת ה' אֶל אַחַת הַלְּשָׁכוֹת וְהִשְׁקִיתָ
אוֹתָם יַיִן... וַיֹּאמְרוּ לֹא נִשְׁתָּה יַיִן כִּי יוֹנֵדָב בֶּן רֶכֶב אָבִינוּ צָוָה עָלֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִשְׁתּוּ
יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם: וּבַיִת לֹא תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא תִזְרְעוּ וְכָרֶם לֹא תִטְעוּ וְלֹא יִהְיֶה
לָכֶם כִּי בָאֵהֱלִים תִּנְשְׁבוּ כָּל יְמֵיכֶם לְמַעַן תַּחֲיוּ יָמִים רַבִּים עַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר
אַתֶּם גָּרִים שָׁם: וּנְשַׁמֵּעַ בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן רֶכֶב אָבִינוּ לְכָל אֲשֶׁר צִוּנוּ לְבַלְתִּי שְׁתוֹת
יַיִן כָּל יָמֵינוּ אֲנַחְנוּ נִשְׁיִנוּ בְּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ: וּלְבַלְתִּי בְנוֹת בָּתִּים לְשַׁבְּתָנוּ וְכָרֶם וְשָׂדֶה
וְזֶרַע לֹא יִהְיֶה לָנוּ: וּנְשַׁב בָּאֵהֱלִים וּנְשַׁמֵּעַ וְנַעֲשֶׂה כְכֹל אֲשֶׁר צִוּנוּ יוֹנָדָב אָבִינוּ... וּלְבַיִת
הַרְכָּבִים אָמַר יְרֵמְיָהוּ כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם עַל מִצְוֹת
יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם וַתִּשְׁמְרוּ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וַתַּעֲשׂוּ כְכֹל אֲשֶׁר צָוָה אֲתָכֶם: לָכֵן כֹּה אָמַר
ה' צְבָאוֹת אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן רֶכֶב עַמְדָּ לְפָנַי כָּל הַיָּמִים:

ג. למי בישראל מיוחסים הרכבים? הדבר נודע בדברי הימים א (ב, נה):

וּמִשְׁפַּחַת סַפְרִים יִשְׁבִי יַעֲבֹץ תִּרְעַתִּים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הִמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים
מִחַמַּת אָבִי בַיִת רֶכֶב:

ד. והקנינים נודעים כבר בספר שופטים (א, טו):

וּבְנֵי קִינֵי חֲתָן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מְדַבֵּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנָגַב
עָרָד וַיֵּלֶךְ וַיִּשָּׁב אֶת הָעָם:

וכן שם (ד, יא):

וַחֲבָר הַקִּינֵי נִפְרָד מִקִּינֵי חֲבָב חֲתָן מֹשֶׁה וַיֵּט אֹהֱלוֹ עַד אֵלוֹן בְּצַעֲנָנִים אֲשֶׁר אֶת
קָדְשׁ:

ה. חובב הוא יתרו, ככתוב בתורה (במדבר י, כט):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֻבֵּב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֵתַן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֲתוּן אִתְּךָ לְכֶם לְכֶה אֲתָנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל:

כך נקבע במדרש (ספרי במדבר פרשת בהעלותך פסקא עח): ומנין שבניו של יונדב בן רכב הן הן בניו של יתרו? שנאמר: "המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב".

ו. לפי זה כולם בני וצאצאי גרים בלא שום זיקה לכהונה, ור' יוסי לגמרי אינו כהן! אבל הנה מובטח במקרא בירמיהו **שהם יעמדו לפני ה' כל הימים**, כלומר ככהנים בבית המקדש, כלשון התורה (דברים יח, ה): כִּי בּוֹ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׂבָטֶיךָ לְעַמֵּד לְשֵׁרֵת בְּנֶשֶׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים:

זו תמיהתו של ר' יהושע בספרי (שם): מה שכר נטלו על כך? "ולבית הרכבים אמר ירמיה כה אמר ה' צבאות א-להי ישראל יען אשר שמעתם אל מצוות יהונדב אביכם לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים". ר' יהושע אומר: וכי גרים נכנסים להיכל, והלא כל ישראל לא נכנסו להיכל? אלא שהיו יושבים בסנהדרין⁷, ומורים בדברי תורה.

ועדיין ר' יוסי לא נודע ככהן, אדרבא נודע כאן בברור שאינו כהן!

ז. אלא שמיד אחר דברי ר' יהושע נוספת דעה נוספת בספרי (שם): "ויש אומרים מבנותיהם **נשואות לכהנים**, והיו מבני בניהם מקריבים על גבי מזבח".

עתה יש מקור ברור לזיקתו של ר' יוסי לכהונה, וביתר שאת ברורה אמירתו שיודע **בעצמו** שאינו כהן, כלומר הוא יודע שבעצמו אינו כהן מיוחס, וזה הוא בדיוק ספקו: הוא יודע שיש לו זיקה לבית רכב, אבל אינו יודע אם שייך לצד ולשלשלת הזכרים, שאז הוא אינו כהן, ושלכן לא נמצאו כתבי ייחוסיהם; או שהוא מצאצאי צד הבנות של בית רכב שנישאו לכהנים, שאז הוא כהן, וכתבי הייחוסים אבדו בטלטולי הגלות. את המציאות הזאת, של ידיעה ואי ידיעה, ביטא ר' יוסי בשיחתו על אורח חייו⁸.

7. היינו בלשכת הגזית שהייתה בבית המקדש.

8. השווה לאמור בבראשית רבה (ויצא פרשה ע סימן ה): "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" - עקילס הגר נכנס אצל ר' אליעזר. אמר לו: הרי כל שבחו של גר, שנאמר (דברים י): "ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה?" אמר לו: וכי קלה היא בעיניך, דבר שנתחבט עליו אותו זקן, שנאמר: "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ובא זה והושיטו לו בקנה? ... אול לגבי רבי יהושע, התחיל מפיסו בדברים, 'לחם' זו תורה דכתיב (משלי ט): "לכו לחמו בלחמי", 'שמלה' זו טלית, זכה אדם לתורה זכה לטלית, ולא עוד אלא **שהן משיאין את בנותיהם לכהונה**, והיו בניהם כהנים גדולים, ומעלים עולות על גבי המזבח...

ו. ר' יוסי משבי בבל

בדבר שייכותו של ר' יוסי לשבי בבל, מסופר בגמרא (יומא סו א-ב):

משנה... שעיר המשתלח... וכבש עשו לו, מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו, ואומרים לו: טול וצא, טול וצא!...

אמר רבה בר בר חנה: לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו, ומתוך ששונאים את הבבליים היו קורין אותן על שמן. תניא, רבי יהודה אומר: לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו. אמר לו רבי יוסי: תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

ופירש רש"י (שם):

ומתוך ששונאין - בני ארץ ישראל את הבבליים היו קורין כל קלי הראש ועושי דבר שלא כהוגן על שמם.

תנוח דעתך - משפחתו היתה מבבל, והיה קשה לו הדבר.

ז. המחלוקת על בני רכב

בשולי תלמודנו: בדבר הדעות על אודות זהות צאצאי בית רכב העומדים לפני ה', ניתן לומר שאין מחלוקת ביניהן, ושתייהן צודקות, כי שזו הייתה המציאות - מהם ישבו בסנהדרין, ומהם היו כהנים מבני הכהנים שנשאו בנות מבית רכב.

ח. תירוץ החתם סופר ודחייתו

והנה עוד נמצא שבחידושי חתם סופר (כתובות כד, ב) מיישב בארבעה אופנים את דברי ר' יוסי; שלושת הראשונים בבירור אין בהם מענה לכל השאלות דלעיל, ודוק. בהסבר הרביעי נקט החתם סופר בדרך דומה למהלך במאמר זה, ואלו דבריו:

ועוד יש לומר דלרבנו פרץ, הובאו דבריו בטור (ריש סימו קכח), דסבירא ליה: 'אמור להם' - דווקא ולא ליחיד. נמצא תליא זה בפלוגתא דבנות ישראל סומכות⁹, רצונו

9. בהמשך להסבר המגן אברהם (סימן קכח ס"ק א) את דברי התוספות (שאמרו שאין איסור לזר לעלות לדוכן, ראה לעיל), שהציע לכך רעיון לימודי: אין פליאה וקושי מהאמור בכתובות על דעתו של ר' יוסי שלמרות שהוא זר יעלה לדוכן, מפני שלדעתו אין כלל איסור לזר לעלות לדוכן, ולברך ברכת כהנים בנשיאת כפים, מפני שמה שכתוב: "כה תברכו", פירושו: דווקא אתם כההנים **חייבים** ולא אחרים, ואין בכך משמעות שלאחרים יש איסור. ממילא מובן שלאחרים מותר לעלות לדוכן אם ירצו. הטעם להודעתו זו של ר' יוסי היא שיטתו באמירה דומה בדין סמיכה על הקרבן (עירובין צו, ב), שממה שכתוב (ויקרא א, ב-ד): "דבר אל בני ישראל... וסמך ידו...", לומדים שבני ישראל הזכרים **חייבים** לסמוך ידיהם על הקרבן, **ונשים אינן חייבות**, אבל יש להן רשות לסמוך. מה שכתוב בכתובות הוא אליבא דר' יהודה שמפרש (עירובין שם) 'בני ישראל' דווקא, ונשים אסורות לסמוך, וכן בברכת כהנים המשמעות של הפסוק היא: אתם כההנים דווקא תברכו, ולא ישראל האסורים לעשות זאת. לכן תמה ר"י בתוספות: מה איסור יש בכך אליבא דר' יוסי.

לומר לר' יוסי, דעל כל פנים מצוה קא עבדי, הכא נמי כהן יחיד מצוה עביד, אף על גב דלא מחייב. ואם כן ממילא ישראל יחיד העולה עובר בעשה, דכל שמצוה בכהן איכא - בישראל איכא איסורא. ולר' יהודה בכהן יחיד אפילו מצוה בעלמא ליכא, אם כן בישראל כהאי גוונא איסורא ליכא. והשתא יש לומר ר' יוסי הכי קאמר: 'יודע אני בעצמי שאיני כהן', ולסברת עצמי¹⁰ אני עובר בעשה, מכל מקום אם אמר חברי לי בייחוד 'עלה לדוכן', כי לדעת חברי, היינו ר' יהודה, ליכא איסורא, הייתי מבטל דעתי נגד דעתם, והייתי עושה נגד הוראתי והייתי עולה.

אכן מיושבות בזה חמש משאלותינו, אך עדיין אין מענה והסבר לכל השאלות הנ"ל. מה שכתב בביאור מילת ר' יוסי 'יודע... בעצמי' שמתכוון 'לסברת עצמי', אינו רהוט בלשון, שהרי ביאר את דברי ר' יוסי כשני הגגדים, האחד, שיודע שאינו כהן, והשני שמגלה את סברתו - דעת עצמו - שיש איסור לזר לעלות לדוכן. אם כן, לא נכון לבאר את מילת עצמי, העוסקת בדבר ידיעה, כמילה המגלה את דעתו ולא את ידיעתו (והודעתו לעולם). לדרך הסברו היה נכון לומר בפשטות: 'מעולם לא עברתי על דברי חבריי, אף כי איני כהן, אם יאמרו וכו'. ועוד, אם מילת 'בעצמי' מְכוּוֹנֶת לסברת עצמו, היה צריך לומר: יודע אני שאיני כהן, מבלי לומר: בעצמי, ולהוסיף: ולסברתי אסור לי לעלות לדוכן.

אבל לפי ההסבר במאמר כאן, מילת 'בעצמי' מכוונת כלפי עצמו, כלפי אישיותו, בדומה ללשון המקרא בעניין ייחוס משפחתי (בראשית כט, יד): 'וַיֹּאמֶר לוֹ לְבָן אֶךָ עֲצָמִי וּבְשָׂרִי אֶתָּה...' ובדומה לזה (בראשית ב, כג): 'וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מֵעֲצָמִי וּבְשָׂרִי אֶתָּה...'. וכאמור לעיל, מילת 'עצמי' הינה ידיעה בדבר ייחוסו, כלומר: במה שנוגע לעצמי אם אני כהן מיוחס, אני יודע שאיני כהן הראוי והרשאי לעלות לדוכן מפני שאיני מיוחס, ובכך אין לי לאחוז בחזקה.

ועוד, לדברי החתם סופר, למה יאמרו לו חבריו לעבור על דעת עצמו בתלמודו את הוראת התורה? באשר להסבר במאמרנו אין לתהות כך, מפני שהם לא אומרים לו לעבור על איסור תורה או אפילו דרבנן, אלא מוסרים ומגלים את הנמסר מרוב גדולי הדורות שלא גזרו על נעדרי הייחוס שלא לעלות לדוכן, כי קבעו שאין מעלין מדוכן ליוחסין, וממילא יעלה לדוכן.

ועוד, בהסברו בפלפול מייחס החת"ס לר' יוסי הסבר בתלמוד התורה, שאינו מפורש בשמו. אבל בהסברנו הובא בפירוש האמור במסכת סוכה בדבר דעתו, כדלעיל.

10. לעיל פירשנו מילת 'עצמי' בדרך אחרת.

סיום

עתה עלינו להתבונן ולעיין: מה התכוון ר' יוסי בן חלפתא ללמד ולהורות, לדרכי החיים, במאמרו זה, הרי זו הנהגה הלכתית ברורה, ולא ביטוי לאופי חיים כעניינם של מאמריו האחרים כאן?

על כך יובאו הדברים להלן במאמר **'מלאו כל ארץ ישראל תורה'**.